

Bài học từ chiếc bẫy mồi

Post: : Admin

Bẫy động vật và bẫy người thật ra là bẫy cái tâm tham. Một khi tâm tham hành hoạt, nó xông mờ tâm trí khiến cho đối tượng không còn đủ bình tĩnh và duy trì độ tỉnh táo cần thiết để quyết định những gì cần làm.

Bẫy là gì?

“Bẫy” là một danh từ dùng để chỉ một dụng cụ được thiết kế với mưu mẹo và toan tính nhằm mục đích đưa con vật và con người sa vào tình huống bất lợi cho đối tượng, đem lại phần lợi cho người chủ mưu đặt bẫy. Từ “bẫy” còn có thể dùng như động từ để diễn tả hành động dùng chiếc bẫy để phục vụ mục đích của mình.

Trong một số trường hợp, con người dùng bẫy để hạn chế sự ảnh hưởng tiêu cực của loài vật đến đời sống và sinh hoạt của mình, trong đó phổ biến nhất cần phải kể đến bẫy chuột, bẫy ruồi, bẫy gián.

Trong một số trường hợp khác, với trí khôn và mưu chước hơn loài vật, con người thiết kế các loại bẫy khác nhau tùy vào đặc trưng của mỗi loài, để lừa con vật vào bẫy nhằm hạn chế sức mạnh bản năng của chúng để con người, với sức mạnh sinh học yếu hơn, có thể chế ngự và bắt chúng để sử dụng phục vụ cho nhu cầu của mình, có thể giết thịt hoặc lấy các bộ phận cơ thể con vật làm thuốc hoặc đồ trang sức.

Hầu hết mồi dùng để câu nhử các loài vật sa bẫy là thức ăn để khêu gợi tính tham ăn có bản chất hoang dã của động vật, và chỉ có những con vật thật khôn ngoan mới may mắn thoát khỏi bẫy do con người giăng đặt.

Đa dạng và phức tạp hơn là người... bẫy nhau. Công cụ tạo nên chiếc “bẫy người” chủ yếu là lời nói và những biểu hiện tạo “động tác giả” để đánh tráo đối tượng, đưa họ vào tình huống bất lợi theo đúng như những gì người đặt bẫy toan tính thông qua việc tác động vào hai phương diện hoạt động mạnh nhất ở con người là nghe và nhìn. Bẫy người là dùng các thủ đoạn để đưa vào lời nói một liều thuốc mê để ru ngủ và xi mạ, đánh bóng bên ngoài hào nhoáng làm hoa mắt đối phương, vô hiệu hóa sự cảnh giác từ đối phương và

đưa họ vào tình huống bị động để nắm lấy phần lợi và ưu thế về người đặt bẫy.

Môi để bẫy người đa dạng và tế nhị hơn ở nhiều mức độ, nhưng về bản chất thì không khác ở loài vật: làm sao để “lập lòe đánh lận con đen” khiến đối tượng mất tập trung, thiếu cảnh giác rồi câu nhử tâm tham ở người ấy và một khi không làm chủ được mình, đối tượng sập bẫy. Khi “cá đã mắc câu” rồi thì người đặt bẫy tha hồ điều khiển nạn nhân theo tùy thích. Sự phức tạp và rắc rối càng nhiều hơn khi cái tham ở người không chỉ thể hiện qua miếng ăn thô thiển, mà còn thể hiện ở bốn phương diện nữa là tham ngủ nghỉ, tham tài sản vật chất, tham sắc đẹp và tham danh vọng địa vị nên bẫy người vi tế hơn và hậu quả đôi khi không thể lường hết được.

Bẫy động vật và bẫy người thật ra là bẫy cái tâm tham. Một khi tâm tham hành hoạt, nó xông mờ tâm trí khiến cho đối tượng không còn đủ bình tĩnh và duy trì độ tỉnh táo cần thiết để quyết định những gì cần làm. Như vậy, từ thế chủ động, đối tượng trở thành nạn nhân, giao nộp sự tự chủ của mình cho kẻ khác định đoạt. Có lẽ ví dụ sinh động nhất về sự mất tự chủ của đối tượng khi tâm tham khởi lên che mờ tâm trí mà dễ dàng trở thành nạn nhân là chiếc bẫy khi, khi nó được thiết kế đơn giản là vậy mà có thể “dụ” được loài vật thông minh như khi là một điều đáng cho ta suy gẫm vậy.

Bẫy khi: đơn giản mà khó thoát

Có một loại bẫy khi mà người châu Á thường sử dụng từ lâu lắm. Chiếc bẫy được làm đơn giản như thế này:

Người ta lấy một trái dừa, dùng dây cột cố định trái dừa vào một thân cây gần đó hay đóng cọc cố định trái dừa xuống đất ngay vị trí nó được đặt. Thế rồi người ta khoét một lỗ nhỏ, rồi đặt một ít thức ăn ngon và có mùi thơm rất hấp dẫn vào trong ruột trái dừa. Cái lỗ khoét ấy đủ để thò một bàn tay khi vào trong, nếu duỗi thẳng, nhưng không đủ lớn để lọt bàn tay khi nắm lại. Khi khi nghe mùi thơm bốc ra từ trái dừa, nó mon men đến gần, tìm kiếm, định vị rồi phát hiện được nơi đặt thức ăn, Thế rồi khi thò tay vào, lấy thức ăn. Oái oăm thay, khi nắm được đồ ăn trong tay, khi mắc kẹt tay trong trái dừa và không thể nào lấy ra được.

Khi người thợ săn đến, khỉ trở nên hoảng loạn, vùng vẫy càng nhiều hơn và càng không thể nào rút tay có nắm thức ăn ra. Thế là khỉ bị bắt. Không gì có thể giữ khỉ lại, ngoại trừ cái nắm thức ăn trong tay kia. Một điều duy nhất khỉ cần làm để có thể thoát thân là mở tay ra, không nắm giữ đồ ăn trong trái dứa ấy nữa, nhẹ nhàng rút tay không ra là có thể bảo toàn tính mạng. Thế nhưng không mấy con khỉ biết buông tay ra để thoát chết.

Kể ra, chiếc bẫy khỉ đơn giản mà hiệu quả, vì người thợ săn hiểu rõ tâm lý tham ăn của loài khỉ.

Người chẳng khác khỉ: tự chui vào bẫy

Tôi đọc câu chuyện về chiếc bẫy khỉ này trong cuốn “Transforming the Mind, Healing the World” của Joseph Goldstein lâu lắm rồi. Từ đó, rất nhiều lần, hình ảnh con khỉ mắc nạn luôn ở trong tâm trí tôi. Tôi nghĩ đến tình huống tương tự của con người, khi bản thân tôi hoặc những người tôi quen tôi biết phải trả giá với nắm thức ăn của tài, sắc, danh, thực và thù trong tay, loay hoay mãi mà tay vẫn mắc trong trái dứa mà người ngoài cuộc thấy ngu si đến vô lý.

Ta cười khi một con khỉ mắc tay vào trái dứa chỉ vì miếng ăn, cố hết sức bình sinh để rút tay ra mà không chịu buông tay để bảo toàn mạng sống. Càng cố sức vùng vẫy để được tự do mà không muốn bỏ miếng thức ăn trên tay trong khi người thợ săn đang đi đến gần, con khỉ phải trả giá bằng cả mạng sống của mình. Con khỉ bị nạn chỉ vì nó mong đạt được điều muốn là miếng thức ăn quyến rũ mời gọi ở bên trong, chứ bản thân trái dứa không được thiết kế là cái bẫy mà hề ai động đến là bị mắc nạn cả.

Xưa cũng như nay, những vụ án liên quan đến tham nhũng, hối lộ, lợi dụng chức vụ với quy mô lớn nhỏ xuất hiện trong xã hội đều vướng tay vào chiếc bẫy tham cả đó thôi. Cứ mỗi lần thấy ai đó tự vui dập danh dự, sự nghiệp và cuộc sống của mình bằng cách tự nhúng chàm khi không cưỡng được cám dỗ của miếng mồi vật chất, danh lợi, tôi lại nghĩ đến chiếc bẫy khỉ này. Quanh ta, không ít người có danh vị trong xã hội, tiền bạc không thiếu, nhiều người nằm mơ cũng không được như vậy. Thế mà do túi đời không có đáy, nên họ

đang nằm trong tay người ‘thợ săn’ chỉ vì miếng thức ăn thơm ngon trong trái dừa kia quyến rũ.

Đức Phật gọi những miếng mồi ấy là ác ma và những ai tham đắm vật chất đều sa bẫy do ác ma giăng ra (Trung bộ kinh số 25: Kinh bẫy mồi). Ngài mô tả trong kinh rằng “đàn nai xâm nhập, tham đắm, ăn các đồ mồi này do người thợ săn bẫy mồi gieo ra. Do tham đắm ăn các đồ mồi, nên chúng trở thành mê loạn. Do mê loạn, chúng trở thành phóng dật. Do phóng dật, chúng trở thành những vật bị làm theo ý muốn của người thợ săn bẫy mồi”. Những ai mất tập trung, mờ mắt dính bẫy không khác gì những đàn nai trong bài kinh này hoặc như con khỉ mắc tay vào trái dừa vừa mô tả ở trên.

Cứ mỗi lần có một vụ việc như thế, cả một nhóm người đồng phạm, liên quan và liên đới đều “dính chàm” xâu chuỗi theo kiểu domino và số lượng lớn những người đặc trách từ các cơ quan chức năng nhọc công vào cuộc hàng tháng, có khi mấy năm trời để hoàn tất hồ sơ một vụ án, tổn hao sức người và thiệt hại khá lớn cho ngân sách quốc gia. Chỉ có cánh phóng viên là có đề tài phong phú để khai thác, có nhiều tin nóng tha hồ mà đăng tải. Thế là tổn hao bao giấy mực trên báo giấy, thêm vào đó, hàng chục tờ báo điện tử đưa tin trang nhất trong nhiều ngày liền, còn tin đăng lại ở một số trang khác và diễn đàn thì nhiều vô số, tốc độ lan truyền chóng mặt.

Nguy cơ ‘mất’ nhiều thứ của những người này đang được bàn dân thiên hạ đưa lên bàn cân mổ xẻ và trở thành ‘câu chuyện trước khi vào ca’ ở hầu hết các cơ quan, công sở. Chắc nạn nhân trong cuộc cảm thấy đau đớn và khổ tâm lắm, nhưng khi thấm thía nỗi ê chề do lòng tham câu dặt, mọi sự ăn năn đã quá muộn màng và cánh cửa cuộc đời của người ấy coi như đã khép chặt lại với bao mất mát không thể lường đến được!

Với những gì tôi vừa mô tả về chiếc bẫy khỉ và cách khỉ mắc nạn, với tâm lý thường tình ở con người là “việc người thì sáng, việc mình thì quáng”, ta có thể dễ dàng mĩa mai chê cười khỉ kém thông minh. Nếu đổi mặt trong tình huống đó, ta nghĩ mình dễ dàng buông nắm thức ăn để được an toàn tính mạng. Thế nhưng, mặc dù con người thông minh hơn khỉ nhiều, chúng ta cũng không khá hơn là mấy!

Đứng trước sự cám dỗ của tiền tài, danh vọng, những thứ quá hấp dẫn, lôi cuốn mà những tưởng không cần đổ giọt mồ hôi nào, ta cũng có thể sở hữu dễ dàng thì tội gì không... thò tay vô! Mấy ai chế ngự được tâm mình trước một món ăn bốc mùi thơm ngon hấp dẫn và quyến rũ như thế. Cuối cùng, chúng ta cũng bị mắc bẫy như con khỉ nọ, như đàn nai kia, nhưng ở mức độ vi tế hơn vì cuộc đời là một hàm số phức hợp với nhiều loại ham muốn khi các căn tiếp xúc với trần cảnh thông qua các mối quan hệ xã hội chằng chịt phức tạp hơn mà thôi.

Tâm ham muốn tạo một lực kết dính căn với trần và tạo nên một lực hút làm cho khi không rút tay ra khỏi trái dưa được. Con người cũng vậy, chính tâm ham muốn và nắm chặt đã khiến chúng ta sập bẫy. Điều chúng ta cần là buông tay ra để không bị giam cầm và được tự do tự chủ để quyết định cuộc sống của mình. Thế nhưng, nghiệt ngã thay, cũng như khỉ, ít khi chúng ta ý thức và thực hiện được điều tưởng chừng đơn giản này. Trái dưa ấy trở thành cái bẫy vì khỉ đã nhắm đến việc lấy cho được thức ăn bên trong mà không hề hiểu được cái giá phải trả cho miếng ăn kia là sự mất tự do, là đánh đổi cả danh dự, uy tín xã hội và cả cơ đồ sự nghiệp mình đã nhọc công gầy dựng một đời và giá đắt hơn là trong nhiều trường hợp, phải đánh đổi bằng mạng sống của mình.

Người ta đặt thức ăn để nhử những con nai, con khỉ trên đường chúng đi tìm mồi vì con người biết, thỏa mãn miếng ăn để duy trì sự sống là một bản năng của tất cả các sinh vật. Với cái bẫy dưa này, không phải mọi con khỉ đều mắc bẫy. Có con khỉ khôn ngoan không đến gần nơi có thức ăn quyến rũ này vì nó lường được sự nguy hiểm tiềm ẩn nơi ấy. Đôi khi cũng có con khỉ đã thò tay vào bên trong trái dưa rồi, nhưng khi lấy tay ra với nắm thức ăn trong tay, nó liền gặp chướng ngại, nó còn chút khôn ngoan và tỉnh táo để biết buông nắm thức ăn và lấy bàn tay không ra, nó an toàn tính mạng. Chỉ những con khỉ ngu si và tham lam mới tự biến trái dưa thành chiếc bẫy theo ý của người thợ săn mà thôi.

Nguyên nhân sa bẫy

Trong cuộc sống, chúng ta cũng gặp nhiều chiếc bẫy đủ hình thù kích thước và thô tế khác nhau mà chỉ vì tham lẫn át, thiếu chánh niệm, không thấy hết

những nguy hiểm tiềm tàng bên trong hoặc chỉ nhìn thấy lợi trước mắt, mà trong kinh Đức Phật gọi là “tham đắm, mê loạn, phóng dật” mà chúng ta dễ dàng sa bẫy để rồi hành động theo “ý lực của người thợ săn bẫy mồi” (Trung bộ kinh số 25: Kinh Bẫy mồi).

Nếu con khi biết suy nghĩ, nếu đàn nai biết thận trọng cân nhắc, rõ ràng nó sẽ lựa chọn cách đi tìm thức ăn ở bên ngoài chứ không đưa tay vào trái dừa hay giẫm vào vùng nguy hiểm có thức ăn hấp dẫn đó. Một con vật khôn ngoan sẽ ý thức rằng một khi được tự do, nó sẽ có nhiều lựa chọn hơn trong khi con khi hay con nai đã bị mắc bẫy, chỉ biết giao nộp tính mạng của mình cho người thợ săn định đoạt, nó vẫn không có quyền lựa chọn nào trong cảnh “cá chậu chim lồng” như là một kết quả thâm hiểm của hành động mê mờ do tâm tham chi phối mà ra.

Con người, nếu không để tâm tham lam quá nung nấu, thúc bách thì cũng biết dẫn lòng trước cám dỗ, bằng lòng với những gì mình có được bằng sức lao động chân chính và nghề nghiệp chân chính của mình, tự đứng vững vàng trên đôi chân tuy thấp bé của mình. Tuy nhiên, chỉ có những người biết chánh niệm tỉnh giác, chế ngự lòng tham, phòng ngự các cửa ngõ giác quan mới biết đó là ‘cái bẫy’ và nơi ấy, sự nguy hiểm và bất an đang rình rập chực chờ vồ chộp lấy mình. Sự mời gọi, cám dỗ của những lợi ích tầm thường trước mắt luôn đánh lừa con người, làm lu mờ lý trí khi mình quyết định nên hay không nên làm điều nào đó. Tâm trí con người dễ bị nhiễu loạn với miếng mồi nhờn nhờn trước mắt.

Cuộc đời này đầy dẫy những cạm bẫy mà chỉ cần phóng tâm lơ đãng một tí, chúng ta sẽ sa hầm rớt hố liền thôi. Có nhiều cái bẫy chực chờ, chỉ cần lóa mắt với những lợi lạc trước mắt, mê man trong trạng thái lâng lâng với những lời ngọt nhạt bùi tai, thiếu chánh niệm quán sát để nhìn thấy bản chất của vấn đề và không làm chủ được tâm tham là tự rước họa vào thân. Người giăng bẫy bao giờ cũng biết cách để những chiếc bẫy được nguy trang khéo léo mà nếu không sắc bén, thiếu khôn ngoan, non kinh nghiệm và kém trong phán đoán, chúng ta dễ dàng trở thành nạn nhân chỉ vì cái tham làm hạn chế tầm nhìn. Một khi tâm bị “cận thị” và “loạn thị” mà vạn vật không tỏ rõ mà nhập nhòa trong tham dục, lý trí không đủ sáng để thấy bản chất thật của các pháp thì sập bẫy là điều dễ hiểu, chỉ còn là vấn đề thời gian mà thôi.

Sống ngoài vòng kiềm tỏa của cạm bẫy

Chúng ta từng chứng kiến nhiều người chỉ vì giành giật miếng mồi danh bã lợi mà lặn xả vào hiểm nguy, coi thường cả tính mạng để rồi phải trả giá cho sự liều lĩnh của mình. Chỉ một lần trượt đại, có khi mất cả đời cũng khó có thể khắc phục hết những hậu quả. Cách tốt nhất để nhắc tâm mình tránh được bẫy khi là đừng bao giờ vớ tới những miếng mồi ngon khi công sức mình bỏ ra không xứng đáng với những gì nhận được. Cây giữa đường mà xum xuê trái ắt hẳn là cây độc. Những khoản lợi lộc đến với mình dễ dàng quá như thể từ trên trời rơi xuống, như đặt vào tay mình thì nên dè dặt, thận trọng và bình tâm nhìn xuyên suốt vấn đề để lý giải mọi việc trước khi quyết định.

Trở lại trường hợp con khi, đứng trước một trái dưa có chứa chút đỉnh thức ăn bên trong, khi ít nhất có ba sự lựa chọn. Thứ nhất, nó rất nhát gan và bỏ đi vì không biết chắc chuyện gì sẽ xảy ra nếu thò tay vào đó. Thứ hai, nó đã thò tay vào, chạm được miếng thức ăn thơm ngon nhưng không lấy ra được, nó tỉnh táo buông tay và “bỏ của chạy lấy người”. Cách thứ ba là thò tay vào và cố lấy cho được vì sự quyến rũ của thức ăn để trở thành nạn nhân của những người giăng bẫy.

Cũng như thế, đứng trước một tình huống, con người thường có nhiều hướng chọn lựa (ngay cả khi người trong cuộc nghĩ rằng chỉ có lựa chọn duy nhất như là cách để biện minh cho sai lầm và giải trình sự việc cho có vẻ hợp lý mà thôi), điều quan trọng là khả năng kiềm chế tâm tham dục, khả năng làm chủ bản năng của mình đến đâu mà thôi. Khi còn giữ thế chủ động, quyền quyết định trong tay mình thì ta sáng suốt và hành xử thông minh.

Thế nhưng, khi bị tham lấn át, ta giao quyền điều khiển cho tâm tham lam và si mê thì ta bị chúng dắt lối vào cỏi lạc lầm để rồi khổ đau nối tiếp khổ đau. Đức Phật dạy một khi tham ái khởi lên trong nội tâm một người nào sẽ đưa lại bất lợi, khổ não và bất an cho người ấy (Tương ưng bộ kinh, chương III, phẩm I).

Đức Phật dạy để có thể thoát khỏi chiếc bẫy khi cuộc đời, ta cần hộ trì các căn (các giác quan như mắt, tai, mũi, lưỡi, thân và ý) khi tiếp xúc với trần

cánh bên ngoài, đừng cho nó dính mắc, như con rùa khôn ngoan rút tất cả tay chân vào bên trong chiếc mai để được bảo hộ an toàn trước sự tấn công của thú dữ (Tương ưng bộ kinh, tập I, chương I, phẩm 2). Ai xui khiến mình lăn la đến chút thức ăn thơm lừng trong trái dừa đầy hấp dẫn kia? Ai trì giữ không cho mình buông tay để an toàn? Nếu có một động lực giữ tay khi (cũng như tay chúng ta) nắm kỹ miếng đồ ăn, thì đó chính là lòng tham lam bất chấp hiểm nguy đang ở rất gần.

Trong nhiều phương pháp để chế ngự tham thì chánh niệm tỉnh giác và hộ trì các căn được Đức Phật nhắc đến thường xuyên trong các bản kinh Nikāya (đơn cử như trong Trung bộ kinh, các pháp này được đề cập đến trong các kinh số 5: Kinh Không uế nhiễm; kinh số 27: Tiểu kinh dụ dấu chân voi; Kinh số 39: Đại kinh xóm ngựa; Kinh số 51: Kinh Kadaraka; Kinh số 53: Kinh Hữu học; Kinh số 107: Kinh Ganaka Moggalana; Kinh số 112: Kinh Sáu thanh tịnh; Kinh số 125: Kinh Điều ngự địa).

Thật không ngoa khi nói rằng tham lam là “tài sản” chung của người chưa giác ngộ và chắc chắn mỗi người chúng ta đều có khối “tài sản” không mong muốn này. Do vậy, nếu không răn tâm nhắc lòng, ta có thể tự tạo thành những chiếc bẫy giăng mắc quanh mình để rồi tự vướng lấy và chuốc bao hệ lụy vào thân. Không ai dám chủ quan cho rằng mình có thể làm chủ tâm ý mọi lúc, mọi nơi trong mọi hoàn cảnh và thẳng phục tham dục nên luôn sống trong chánh niệm, tỉnh giác và hộ trì là điều không bao giờ thừa đối với người biết trân trọng tâm lành ý thiện của mình. Ngay cả với người chọn nếp sống đơn giản, đạm bạc tưởng chừng cách ly dục lạc thế gian cũng chưa chắc thoát khỏi sự kiểm tỏa của ác ma tham dục nếu quá chủ quan mà không canh chừng tâm mình. Bởi vì:

Có tài xế lên đèo nhiều thận trọng,

Lại hững hờ tay lái khúc đường trơn.

Có những người sống đạm bạc thanh lương,

Thiếu chánh niệm thì tâm tham vẫn khởi...

Có khi một chút ân huệ nhỏ cũng có thể trở thành miếng mồi đưa ta vào chiếc bẫy của chính mình lúc nào không hay!